

Сергій Скакун

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ФІЛОСОФСЬКІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА КУЛЬТУРА»

Наукове дослідження проблеми морально-етичних цінностей у майбутніх учителів неможливе без знання того, як вони розвивались у минулому. У філософських системах Давньої Греції наявні перші спроби наукового обґрунтування специфіки морального виховання, його завдань і цілей. Тут же досить чітко визначився і зв'язок морального виховання з процесом самовдосконалення особистості.

Першим в античній філософії, хто звернувся до внутрішнього світу людини, був Демокріт. Саме він заклав основи традиції в етичній думці. Ця традиція полягала в розрізненні мотиву й вчинку. Він вважав, що бути доброю людиною – означає не тільки не чинити несправедливості, а й не бажати цього. На його думку, чесна і нечесна людина пізнається не лише по тому, що вона робить, а й із того, чого вона бажає [2].

Філософ стверджував, що моральні принципи не даються від народження, а є результатом виховання. Воно має дати людині три дарунки: добре мислити, добре говорити й добре робити. Давні мислителі Заратустра, Лао-Цзи, Конфуцій наполегливо намагалися знайти відповідь на запитання про те, що можна назвати моральним у людині. Однак у науковій формі відгомони цих пошуків дійшли до нас тільки із Древньої Греції (Сократ, Платон, Арістотель).

Різні аспекти зазначеної проблеми були в центрі уваги античних філософів: Сократа, Платона, Демокріта, Арістотеля та ін. Першим філософом, моралістом-просвітником, який присвятив себе насамперед людським проблемам, був Сократ, саме тому прийнято говорити «про сократівську революцію» в античній філософії. Оскільки формування переконань передбачає

тривалу працю над собою, моральне виховання в Сократа невіддільно пов'язане із самовихованням. Для Сократа знання того, що саме є моральним, – передумова морального життя й досягнення доброзичливості. Так, на думку філософа, мораль зливається зі знаннями. Сократ уважав, що істинна моральність – знання того, що є благо, що є прекрасним, а водночас і корисним для людини, що допомагає їй досягти блаженства та життєвого щастя, котре розумілось як справжня турбота про душу. Вищою морально-етичною цінністю Сократ уважав справедливість [3].

Головними чеснотами, за Сократом, є стриманість, мужність і справедливість. Цих чеснот людина досягає шляхом самопізнання й пізнання того, що коли робити добрі справи, будеш щасливим, а якщо погані – нещасним.

За Платоном, мораль – надбаня «неба», де перебувають загальні зразки блага, справедливості, вона піднімається над реальними конкретними людьми. Значне місце у своєму останньому творі «Закони» він відводить моральному вихованню. Філософ виходить (як і Сократ) із положення, згідно з яким моральність має джерело поза людиною й поза суспільством.

В етичних поглядах Арістотеля постійно звучить думка про те, що тільки людина здатна до сприйняття таких понять, як добро та зло, справедливість і несправедливість, а найбільшою цінністю й привілеєм людини є право на щасливе життя. Арістотель уважав: щоб досягти моральної мети, необхідне поєднання діаноетичних та етичних добродійностей, саме тому намагання має бути свідомим, щоб бути моральним, і, навпаки, правильна думка, тільки узгоджена з прагненням, здійснюється, а не залишається благим побажанням. Крім того, філософ доводив, що етичним чеснотам не можна навчитися, їх можна набути лише шляхом діяльності, тому що вони закладаються у вигляді звички. Він першим в історії етики ставить проблему волі вибору. Відзначимо особливо, що Арістотель розглядав мораль як інструмент збереження порядку в суспільстві [1].

Значний інтерес у плані аналізу історико-генетичного аспекту розвитку уявлень про моральність викликає етичне вчення Епікура, що обґрунтувало сутність евдемонізму, тобто морального навчання, побудованого на пошуку щастя. Епікур увів розцінку задоволень, відповідно до їх впливу на наше життя загалом. Саме цим шляхом згодом пішли Б. Спіноза, Бетман й ін. Вони вважали, що вирішення етичної проблеми міститься в правильному тлумаченні щастя. Щасливі люди є доброзичливими, у них немає ані потреби, ані приводу сваритися поміж собою [4].

Учений С. Калиновський (1700–1753 рр.), аналізуючи вчення Сократа, Арістотеля, Платона, робить висновок, що добродійність є не перманентною якістю людини, а результатом виховання. На його переконання, негідні вчинки руйнують добродійність, тоді як добрі її породжують. Окрім того, вважав дослідник, людина здатна самостійно здобувати чесноти, вона має природжені їх зародки.

Італійський філософ Дж. Віко (1668–1744 рр.) зазначав, що морально-етичні цінності мають чіткі ознаки історичного існування, а саме: їх відповідність і мінливість відповідно до часу, вияв в інституціолізованій практиці й дискурсі через взаємодію з різними формами діяльності. На його думку, неможливо віднайти нічию мораль, яка б не належала конкретному суспільству чи народові. Дж. Віко в «Основах нової науки про загальну природу націй» виділив три епохи (божественну, героїчну, людську) в розвитку кожного народу, де саме людська епоха пов'язана з утіленням у життя вищих морально-етичних цінностей тощо [5].

Філософсько-педагогічне обґрунтування необхідності виховання морально-етичних цінностей на народному ґрунті знаходимо в багатій спадщині Г. Сковороди (1722–1794 рр.). Його педагогічним ідеям притаманна опора на народні традиції, здобутки духу. Він підкреслював, що сенс виховання полягає в тому, щоб створити умови для фізичного й морального розвитку особистості. Людськість філософ ототожнював із поняттям моральності,

гуманності. Саме ці риси, на його думку, визначають сутність людини. Питання моральності, духовності були стрижневими у філософсько-педагогічній системі Г. Сковороди. Саме з цими «нематеріальними» категоріями він пов'язував розуміння рухових сил людської діяльності. Шлях до щастя, на думку філософа, лежить через моральне вдосконалення людини. Уся філософія Сковороди носить яскраво виражений етико-гуманістичний характер [7].

Філософ Ж. Сартр відзначає, що засвоєння морально-етичних цінностей пов'язане з «віком розуму», мірою особистої зрілості, усвідомленням себе та власного місця в житті, власної невіддільності й причетності до цілого: культури, нації, соціуму, природи, роду тощо, а також із усвідомленням власної відповідальності та втіленням її в поведінці. Він уважав, що залучення особистості до морально-етичних цінностей можливе через виховання почуттів. Якщо людина не піднялася сходишками морально-емоційного самотворення вверх, то залишається внизу в докультурному, доетичному, архаїчному просторі, по той бік добра й зла, поза мораллю.

Представники епохи Відродження (І. Гербарт, Д. Дідро, Ф. Дістервег, Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, М. Монтень та ін.) надавали важливого значення вихованню в підростаючого покоління моральних якостей.

У педагогіці Я. Коменського закладені ідеї виховання людяності в людині, яка має виявляти помірність у взаєминах і мужність у здатності керувати власною волею, долаючи самих себе, стримуючи свої потяги до нетерплячості, обурення, гніву.

На думку Песталоцці, успіх виховного процесу залежить від щирості вчителя, його чесності, відданості моральним ідеалам. Уся елементарна моральна освіта, на думку Песталоцці, ґрунтується на трьох основах: напрацювати за допомогою чистих почуттів хороший моральний стан; тренувати моральність на справедливих і добрих справах, переборюючи себе й докладаючи зусилля; сформувати моральні переконання через роздуми та зіставлення правових і моральних умов [6].

Відомий німецький мислитель-педагог Й. Герbart підкреслював, що навчання й керування – основні засоби формування моральної поведінки. Водночас мислитель пропонує застосовувати спеціальні методи та прийоми (заохочення, покарання, установлення правил поведінки тощо).

Серед дослідників Нового часу слід виділити Т. Гоббса, Д. Локка, І. Канта та Г. Гегеля та ін. Вони розглядали мораль і як дещо об'єктивне, що було створено Богом, і як суб'єктивну складову особистості. Розум міг пояснювати та керувати мораллю, які набувала рис загальнообов'язковості. Філософами була створена ідея моральних імперативів, які повинні були регулювати поведінку будь-якої особистості.

Список використаних джерел:

1. Каплінський В. В., Дамзін О. В. Метод виховних ситуацій у морально-етичному становленні майбутнього вчителя фізичної культури. *Українська полоністика*. Том 21. № 1 (2023). Житомир. Wydgoszcz. 2023. Режим доступу : <http://polonistyka.zu.edu.ua/issue/view/16635>

2. Каплінський В. В., Асаулюк І. О., Пінаєва О. Ю. Етика викладача закладу вищої освіти та формування морально-етичних норм поведінки студентів: навч.-мет. пос. для самостійної роботи магістрів. Вінниця: ТОВ «Твори», 2021. 112 с.

3. Каплінський В. В., Пінаєва О. Ю. Роль навчальної дисципліни «Етика викладача закладу вищої освіти» у підготовці магістрів спеціальності «011 освітні, педагогічні науки. *Нова педагогічна думка*. 2020. №3(103). С. 163–167.

4. Каплінський В. В. Особливості змісту навчальної дисципліни «Етика викладача закладу вищої освіти». *Сучасні підходи та перспективи професійного розвитку фахівців соціономічних професій. Науковий вісник КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»* : Зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф.з між. участю (19 червня 2020 року). Вип. № 2 (28), 2020. С. 31–32.

5. Хникін О. В., Каплінський В. В. Організаційно-педагогічні умови виховання морально-вольових якостей підлітків у процесі позашкільної роботи з фізичної культури. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. Вип.70. 2022 р. С. 67–73. Режим доступу : <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/195/216>.

6. Яблоков С. В., Каплінський В. В., Тетерук Р. О. Загальнокультурна компетентність майбутнього учителя як складова його педагогічної культури. Особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців: діалог зі стейкхолдерами : монографія / Упор.: Акімова О. В., Фрицюк В. А. Вінниця : ТОВ «Друк», 2021. С. 370–387.

7. Shportun T., Branitska V., Kaplinsky O. Zharovska Peculiarities of Leadership Manifestation in the Youth Social Group. *Postmodern Openings*. 2020, Volume 11, Issue 1 Supl. 1, pages: 177–199.

Науковий керівник:

Каплінський Василь Васильович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Вінницького державного педагогічного університету

Роман Салій

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри педагогіки і освітнього менеджменту Вінницького державного
педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*

**РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ У
ГАЛУЗІ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Актуальність розвитку лідерських якостей майбутніх магістрів у галузі освіти набуває дедалі більшого значення в умовах сучасних глобальних трансформацій, що характеризуються стрімким прогресом технологій, соціальними та економічними змінами, а також зростаючою взаємозалежністю країн та їх освітніх систем. Глобалізація спричиняє посилення конкуренції не лише в економічній, але й у сфері освіти, що вимагає від майбутніх магістрів здатності діяти в умовах постійної невизначеності, змінних вимог ринку праці та дедалі складнішого міжнародного контексту. У таких умовах розвинута лідерська компетентність стає невід'ємною частиною професійної підготовки, особливо у сфері освіти, де від якості управління залежить ефективність навчального процесу, впровадження інноваційних методик та загальний успіх освітніх реформ [2, с. 169; 8, с. 18].

Швидкі зміни у суспільстві, включно з цифровізацією, зростанням різноманітності студентських аудиторій та необхідністю впровадження інклюзивних практик, вимагають гнучкості, критичного мислення, креативного підходу до вирішення проблем та здатності приймати рішення в умовах нестачі